

GÜNEY KAFKASYA'DA İSTİKRAR VE AHISKALILARIN VATANA DÖNÜŞ SORUNU

Coşkun TOPAL

ÖZET

Stalin'in Ahıska Türklerinin sürgününe ilişkin kararı 15 Kasım 1944'te uygulandı. Yarım yüzyılı aşkın süredir yurtlarına dönmek için mücadele eden Ahıska Türklerinin çoğu Günümüzde Dünyanın Gürcistan dışındaki bölgelerinde yaşamaktadır. Ahıskalı bölgesinin de içinde yer aldığı Kafkasya'nın 20. yüzyılda Büyük Güçler açısından önemi artmıştır. Dünya stratejisi ve doğal kaynaklar üzerinde denetim kurmak amacıyla Büyük Güçler kendileri için Kafkasya'da başat rol elde etmeye ve bu rollerini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Kafkasya bölgesindeki ABD ve Avrupa politikası, Rusya'nın Orta Asya petrol ve doğal gaz kaynakları üzerindeki tekeli kırma amaçlamaktadır. Bölgedeki petrol ve doğal gaz taşıma güzergâhları Amerika ve Avrupa'nın Enerji güvenliği açısından da önemlidir. Ahıska jeostratejik ve jeoekonomik yönleri ile çok önemli bir coğrafyada yer almaktadır. Ermenistan'ın Karadeniz'e çıkış güzergâhında bulunduğu gibi bölge Türkiye'yi Orta Asya'ya; Rusya'yı Orta Doğu'ya bağlamaktadır. Bu çalışmada uluslararası ilişkiler perspektifinden Güney Kafkasya'da istikrar ve Ahıskalıların vatanlarına dönüş sorunu ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güney Kafkasya, Türkiye, Gürcistan, Ahıska Türkleri, Sürgün.

THE STABILITY IN THE SOUTH CAUCASUS AND THE RETURN PROBLEM OF THE AHISKA TURKS TO THEIR HOMELAND

ABSTRACT

Stalin's Resolution on deportation of Ahıska Turks was enforced on 15th November 1944. Ahıska Turks have struggled to return their homeland for more than half century and the most of them still live various parts of the world, out of the Georgia. The South Caucasus which their homeland acquired more importance for great powers in 20th century. Because of

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

world strategy and control over natural resources, The great powers are determined to secure for themselves a dominant role in Caucasia. They aim to protect their role in this region. The American and European policy in the Caucasus region also aim to break Russia's monopoly over the Central Asian oil and natural gas resources. The oil and gas transport routes in The region is also important for the The American and European energy security. The Ahıska have also very important geography trough its geostrategic and geoeconomic aspects. The region which is the road to Blacksea for Armenia, also connects Turkey to Central Asia and Russia to the Middle East. In this study we will examine the stability in The South Caucasus and the return problem of the Ahıska Turks to their homeland from international relations perspectives.

Key Words: South Caucasus, Turkey, Georgia, Ahıska Turks, Deportation.

Giriş

Kafkas sıradağları, Dinyeper, Don ve Volga nehirlerinin bitim noktalarından Güneye doğru Anadolu'nun yüksek yaylalarına, Bağdat ve Tahran'a, oradan da İran Körfezi'nden Hint Okyanusu'na yönelen eski yolların kesiştiği yerde bulunmaktadır¹. Kafkasya, aynı zamanda Orta Asya'dan Avrupa yönüne, Karadeniz'den Boğazlar yoluyla Akdeniz'e giden açılması dolayısıyla çok stratejik bir konuma sahiptir.

ABD'nin bölgeye yaklaşımına bakıldığında baskı oluşturabilmek; kontrol edebilmek amacıyla sert ve yumuşak güçleri birlikte kullandığı ifade edilmektedir. Akıllı güç olarak ifade edilen bu yeni anlayış, ABD hedeflerini elde etmek için hem sert hem de yumuşak güçle oluşturulan bütünleşen bir stratejinin geliştirilmesini önermektedir². Avrasya sahasına yönelik politikalar bu çerçevede değerlendirildiğinde satranç tahtasındaki oyuncular jeostratejik oyuncu ve jeopolitik mihver devletlerden oluşmaktadır. Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan Jeostratejik oyuncular; ABD'nin çıkarlarına etki yapacak şekilde mevcut jeopolitik ortamı değiştirmek amacıyla sınırlarının ötesinde güç uygulama yeteneğini taşıyan

¹Alexandre Grigorianz, **Kafkasya Halkları (Tarihi ve Etnografik Bir Sentez) (Çerkezler, Abhazlar, Svanlar, Osetler, Çeçenler, İnguşlar, Gürcüler, Dağıstanlılar)**, Çev.: Doğan Yurdakul, Yeni Binyıl Yay., İstanbul (T.Y.), s.16.

² Nejat Eslen, "Küresel Üstünlük Kurmak İçin Yeni Konsept:Akıllı Güç", **Radikal**, 18 Aralık 2007, s.11.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

Jeostratejik oyuncu niteliğine sahip ülkelerdir. Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, İran ve Türkiye ise coğrafi konumları dolayısıyla özel bir öneme sahip Mihver Devlet niteliğinde ülkelerdir. Zbigniew Brzezinski, “Avrasya’ya hâkim olan, dünyaya hâkimdir.” görüşü, Sir Halford Mackinder’in, “Orta Asya, tarihin coğrafi mihver alanıdır.”³ düşüncesiyle benzerlik taşımaktadır. Amerika kıtası kaynakları bakımından dünya egemenliği için temel mihver ya da “merkez kitle” olabilme niteliğini taşımadığından Avrasya’daki jeopolitik mücadeleye Avrupa ve Asya devletleri arasında bir yarışmacı olarak yeni katılmıştır. Bu durum, coğrafyanın ülkelerin dış politikalarında büyük etkiler yaptığını göstermektedir. Nitekim soğuk savaş döneminde “Yıldızlar Savaşı”nın getirdiği müthiş ekonomik baskı ve ABD’nin Körfez ülkeleri ile işbirliği halinde petrol fiyatlarını aşağı çekmesi SSCB’nin batışını hazırlarken Afganistan’ın SSCB tarafından işgali üzerine Enver Sedat “petrol dükkânları etrafındaki muharebe şimdiden başladı.” demiştir⁴. Güney Kafkasya bölgesine yönelik politikalar değerlendirildiğinde, Türkiye ve İran’ın bölgede sınırlı imkânları dâhilinde jeostratejik olarak etkin oldukları hatta Rusya’nın bölgeden çekilmesinden yararlanarak Orta Asya ülkeleri üzerinde de bir ölçüde etki kurdukları görülmektedir⁵. Ancak son dönemde Rusya’nın özellikle enerji alanında Orta Asya bölgesindeki ağırlığı artmıştır⁶.

³Mackinder’in teorisi özetle “Kim Doğu Avrupa’ya hükmederse Kalpgâha hâkim olur. Kim Kalpgâha hâkim olursa Dünya Adasına hükmeder; kim Dünya Adasına hükmederse Dünya’ya hâkim olur.” şeklindedir. Sir Halford Mackinder, “The Geographical Pivot of History”, *The Geographical Journal*, Vol.:23, No:4, April 1904, s.434-436.

⁴ Tuncer Topur, **Dipsiz Kuyu -Orta Doğu ve Türkiye**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2004, s. 181.

⁵ Fransız vatandaşı olan Yahudi kökenli Rothschild ailesi Bakü-Batum demiryolunu yapmış ve 1866 da “Btino” (Rusça “Hazar ve Karadeniz Petrol”ün baş harflerinden oluşur.) şirketini kurmuştur. Nobel Kardeşler Bakü petrolünü, Rusya’ya Rothschild ise Avrupa’ya pazarlamıştır. 1894 yılında Azerbaycan’da petrol üretimi A.B.D.’deki düzeye ulaşırken 1901 yılında Azerbaycan petrol üretiminde birinci sıraya yükseldi. Bkz. Gadir Bayramov, “Petrol Faaliyetlerinin Beşiği: Azerbaycan”, **İnsan ve Mekân, Prof Dr. Erol Tümertekin’e 80. Yıl Armağanı**, Editörler: Nazmiye Özgüç, Ayşe Nur Timor. Çantay Yayınları, İstanbul 2006, s. 243

⁶ Rusya’nın enerji alanında yaptığı anlaşmalara bakıldığında; Gazprom ve Türkmenneftegaz arasında yapılan 10 Nisan 2003 tarihli Gaz Sektörü İşbirliği Anlaşması’nın 31 Aralık 2028’e devam edeceği ve anlaşmaya göre Türkmen doğal gazının Rusya Federasyonu’na sınırdan satılacağı kaydedilmektedir. Yine Gazprom ve Uzbekneftegaz arasında Aralık 2002 de yapılan Gaz Sektörü İşbirliği Stratejik Ortaklık Anlaşması; Kazakistan ile ilgili olarak ta “Devletlerarası Anlaşma” kapsamında Gazprom-Kazmunagaz arasında Haziran 2003 de Gaz Sektörü İşbirliği Anlaşması’nın yapıldığı görülmektedir. Bkz. Bircan Dokuzlar, **Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğalgaz (Orta Asya’dan Avrupa’ya)**, İstanbul 2006. s. 87.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

I- Güney Kafkasya'nın Jeopolitik Önemi

Enerji hatları ve enerji kaynakları Güney Kafkasya'nın jeopolitik önemini arttırmaktadır. Bölge içi çekişmelere, sosyal, ekonomik, siyasi ve askeri yapıların şekillenmesine, dış güçlerin bölgeye olan ilgisine ve genel istikrarsızlık ortamına bakıldığında petrolün önemi ortaya çıkmaktadır. Petrolün varlığı ve önem kazanması, bölge devletlerinden daha çok dış güçlerin politik projeksiyonlarında yer almaktadır. Bölge devletleri daha dar bir bakış açısıyla petrolü kısa dönemli planlamalarla değerlendirirken; dış güçler bölgede hegemonyalarını kurmakta, petrolü hep stratejik, uzun dönemli bir etken olarak ele almaktadırlar. Kafkasya'nın enerji kaynaklarını Batı'ya taşıyan birçok boru hattı sorunların bir türlü çözülemediği Kafkasya'dan geçmektedir. Enerji nakil hatlarının yapımını geciktirmek veya tamamen engellemek için bu güzergâhların yer aldığı coğrafyalarda etnik çatışmalar ve istikrarsızlıklar çıkarılmakta bölgede Türklerin egemen olması istenmemektedir.⁷ Bakü-Tiflis demiryolu hattının yapılması (1883), Hazar denizinde ve Volga nehrinde petrol filosunun kurulması, Azerbaycan'ın Rusya demiryolu ile birleştirilmesi (1900), Bakü-Batum petrol boru hattının yapılması (1907) Güney Kafkasya bölgesinin jeostratejik önemini ve büyük güçlerin bölgeyi ele geçirme isteklerini arttırmıştır.⁸

Bölge yalnız petrol boru hatlarının geçiş güzergâhı olarak değil, aynı zamanda Orta Asya doğal gazının Dünya pazarlarına açılımı açısından da stratejik öneme sahiptir. Nitekim nükleer enerji ve kömürün kullanım alanlarındaki azalmaya koşut olarak doğal gaz kullanımı artmaktadır. Yeni nesil nükleer santrallerin ve hidrojen enerjisi gibi yeni teknolojilerin Dünya enerji sektörüyle bütünleşmesine kadar, doğal gaz geçiş süreci yakıtı olarak işlev göreceği için "21. yüzyıl yakıtı" olarak da adlandırılmaktadır⁹. 1973-2001 arası dönemde nükleer enerjinin devreye girişiyle doğal gaz tüketiminde beklenen sıçrama gerçekleşmemiştir. Ancak nükleer enerjinin duraklama sürecine girmesiyle, önümüzdeki 25-30 yıl içerisinde ucuz, temiz, verimli ve modern olarak değerlendirilen doğal gazın payını artırması, 2030 yılında elektrik üretiminin %36'nı karşılayacak olması dolayısıyla doğal gaz tüketiminde beklenen artış için elektrik üretim sektörünün kilit sektör olacağı düşünülmektedir¹⁰. Nitekim artan emisyon nedeniyle Dünya'nın karşı karşıya kaldığı

7

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Print&MakaleNo=2586&Yer=Makaleler>. 20.11.2008.

⁸ Bayramov, agm, s. 243.

⁹ Dokuzlar, age, s. 26.

¹⁰ Dokuzlar, s. 27-28.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

çevre ve sağlık felaketini önlemek amacıyla emisyon miktarlarının sınırlandırılmasına yönelik önlemleri kapsayan Kyoto Protokolünün hayata geçirilebilmesi için de nükleer teknolojideki durgunluk nedeniyle doğal gazın kullanımına ağırlık verilmesini gerektirmektedir¹¹.

Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan gibi ülkeler, ekonomik ve dolayısıyla siyasi bağımsızlıklarını kazanabilmeleri yolunda en önemli dayanaklarından biri olan doğal gazlarını ihraç edebilmek için, alternatif çıkış yolları geliştirilmedikçe uluslar arası denizlere ve pazara doğrudan çıkışın olmaması nedeniyle Rusya Federasyonu'nu il e anlaşmak zorundadırlar. Bu çerçevede Güney Kafkas Doğal Gaz (Baku-Tiflis-Erzurum) Boru Hattı bölgenin önemini arttırmaktadır. Orta Asya'nın yer altı zenginlikleri ve pazar olarak değer kazanmasının yanında enerji güvenliği açısından da AB'nin bölgeye politikalarının temelini oluşturmaktadır. Bu durum Türkiye'nin AB'ye üyeliğine yardımcı olacak ve AB-Türkiye-Orta Asya ülkeleri ve İran arasında karşılıklı bağımlılık yaratabilecektir¹².

Ermenistan'ın Batum limanına uzanan güzergâhında yer alan Ahıska bölgesi, Güney Kafkasya coğrafyasında özel bir öneme sahiptir. Nitekim 19. Yüzyıldan itibaren Rusya, Ahıska bölgesini kendi çıkarlarına göre şekillendirmek istemişti. Bu amaçla Rusya tarafından zorla Hıristiyanlaştırılmak istenen ve kabul etmeyen Ahıskalılar, Türkiye'ye göçe zorlanmış, bölgenin nüfus yapısı değiştirilmiş, Kuzey Anadolu'dan gelen 30 bin dolayında Ermeni Ahılkelek ve Ahıska bölgelerine yerleştirilmişti¹³. Günümüzde yalnızca Rusya'nın değil, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin de Ermenistan'ın denize açılan kapısı konumundaki Ahıska bölgesinde stratejik çıkarları bulunmaktadır¹⁴. Ahıska Türkleri, Mesket Müslümanları olarak ta adlandırılmaktadır¹⁵. Stalin döneminde "özel yerleşimciler rejimi" adı altında yurtlarından sürgün edilen Ahıska Türkleri, yaşadıkları bütün acılara ve vatansız kalmalarına

¹¹Dokuzlar., s.29.

¹²Dokuzlar., s. 87.

¹³ Marat Baratashvili, **Legal State of Meskh Repatriates In Georgia**, United States Informational Agency (USIA), Tbilisi 1998, s.6-7.

¹⁴ Hayati Aktaş-Seyfettin Buntürk, "Güney Kafkasya'da Güç Mücadelesi ve Ahıska Türkleri'nin ABD'ye Göçü", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.167 (2007), s.138-139.

¹⁵ Nitekim Marat Baratashvili, genel olarak Ahıskalıların etnik köken olarak Türk olduklarını ifade etmekten uzak durmaktadır. Meskh olarak adlandırdığı Ahıskalıların, sürgünde oldukları SSCB döneminde pasaportlarında milliyetlerini açıklamak üzere "Azeri", Türk", "Özbek", "Kafkasyalı" ifadesinin yer aldığı ya da pasaportlarındaki milliyet hanesinin boş bırakıldığını, nadiren "Gürcü" ifadesine yer verildiğini belirtmektedir. Ancak Baratashvili de, genel olarak sürgündeki Ahıskalıların, "Kafkas Türkleri", "Sovyet Türkleri", "Mesket Türkleri", "Türk meskler" terimlerini kullandıklarını kabul etmektedir. Bkz. Baratashvili, age., s.14-15.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

rağmen Türklüklerini unutmamışlar, Türkçeyi en temiz şekilde konuşmaktan vazgeçmemişlerdir¹⁶.

II. Ahıska Türkleri Sürgün Trajedisi

Ahıska Türkleri, 1944 öncesinde Gürcistan'ın Acara Özerk bölgesinde, Meshet sıradağlarının bulunduğu yörelerde ve Türk sınırına komşu Ahıska, Apısna, Adıgün, Ahılale ve Ninotsminda bölgelerinde yaşamaktaydı¹⁷. Çarlık Rusyası Osmanlı Devleti ile Edirne anlaşması imzalamasına rağmen Gürcistan sınırları içerisindeki Ahıska bölgesini ve 10 Osmanlı sancağını işgal etmiştir. Rusya'nın bölgeyi işgaliyle bölgedeki Müslüman halk Osmanlı topraklarına, Ermeniler de işgal topraklarına göç etmişlerdir. 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile Ahıska bölgesi Türkiye sınırları dışında kalmıştır¹⁸. Bölgede yaşayan Türkler, Moskova Antlaşması hükümleri uyarınca Türkiye dışında kalmakla beraber uzun zaman anavatan Türkiye ile duygusal bağlarını korumuşlardır¹⁹.

Sovyet Rusya önderleri, Bakü-Batum arasındaki petrol boru hattı dolayısıyla jeoekonomik açıdan Batum ve çevresinin önemini anlamışlardı. Ahıska ve Ahılale bölgeleri jeopolitik açıdan olduğu kadar jeoekonomik açıdan da önemliydi. Stalin gelecekte Apşeron yarımadasından ve Orta Asya'dan gelen boru hattının tüm siyaset ve iş dünyasını ilgilendireceğini öngörmüştü. 1926'saki Sovyet nüfus sayımında Türk olarak kayıt altına alınan 137.921 Ahıska Türkü,

¹⁶ Aktaş-Buntürk, agm. s. 134.

¹⁷ Zakir Avşar-Zafer S. Tunçalp, **Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. (t.y.), s. 6.

¹⁸ Evliye-i Selâse milletvekilleri Batum ve çevresinin Moskova Antlaşması ile Türkiye sınırları dışında kalması karşısında TBMM'de söz alarak üzüntülerinin ifade etmişlerdir. Batum Mebusları Ali Rıza, Ahmed Fevzi, M. Edib, Ahmed Nureddin ve Ahmed Akif Beyler TBMM'de yapılan müzâkereler sırasında, Batum'un kaybı nedeniyle Moskova Antlaşması'nın reddedilmesi için bir takrir vermişlerdi. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ise Türkiye'nin ve Türklüğün menfaatinin Moskova Antlaşması'nın kabul edilmesini gerektirdiğini ifade etmişti. Bkz. **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İctima 2, Cilt XI, Ankara 1958, s. 285.

¹⁹ Acaristan İslam Cemiyeti önderlerinden Abdullah Aşkî Bey'in Artvin Valisi Özdemir Salim Bey'e gizlice verdiği 19 Haziran 1924 tarihli dilekçede yer alan ifadeler bölge insanının Türkiye'ye olan samimi hislerini göstermesi bakımından önemlidir. Abdullah Aşkî Bey dilekçesinde "Kuvayı Milliye âmaline bir siyaset takip ve Acaristan'ı anavatanı bulunan Türkiye'ye ilhak ve iltihak uğrunda varını yoğunu ve kıymetli hayatını feda ederek Türkiye devletine iltica ve bugün tabiatıyla müftechir bulunmaktayız. ... Binaenaleyh hükümetimin âresinde vücut bulmuş münasebat-ı siyasiye-i dostaneyi ihlal edilmemek şartıyla Kafkas ve Acaristan'da cereyan etmiş ve edecek Komünist ve Menşevik beyanlarında mahrem tutulmuş esaslı gayeleri ve mesail-i siyasiyeyi yakından öğrenip hükümetimizi tenvir ve haberdar eylemeyi şerefli bir vazife bildiğimiz cihetle her türlü fedakârlığa mehma bulunduğumuzdan muavenetle müsaade buyrulması müsterhamdır efendim. 19 Haziran 1340." sözleriyle anavatan Türkiye'ye bağlılığını ifade etmiş ve iltica talebinde bulunmuştu. Bkz. **Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi**, Kutu no:96, Belge no: 37.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008

Gürcistan nüfusunun % 5,2 sini oluşturuyordu. 1929 yılında yayımlanan Sovyet Ansiklopedisine göre Ahıska nüfusunun % 55 i Türk'tü. Bunların sadece % 5 i okuma yazma biliyordu. Okulda Azerbaycan Türkçesi öğretiliyordu. Dolayısıyla Ahıskalılar Azeri Türkü olarak anılmaya başlanmıştır. 1924'te Stalin, Ahıska'nın ileri gelen aydınlarından Ömer Faik Numanzade'den Türk kimliğinden vazgeçmesini ve milliyetini Gürcü olarak değiştirmesini talep etmişti. Bu durum diğer Türkler için bir örnek oluşturacaktı. Ancak Stalin'in bu teklifini reddeden Ömer Faik Numanzade, işkenceler altında intihara zorlandı. 1930'lardan sonra Ahıska Türkleri üzerinde baskıcı politikalar artarak devam etti. Ahıskalıların, Türkçe soyadları zorla Gürcüceye çevrildi. Toplumun önder ve aydın konumundaki kişileri fiziksel olarak ortadan kaldırıldı. Bazı Ahıska Türkleri bir yolunu bulup Türkiye'ye kaçmayı başardı²⁰.

Ahıskalıların vatanlarına dönüş sorunu, 15 Kasım 1944 tarihinde yaklaşık 115.000 Ahıska Türkünün, tarihlerinde yaşadıkları en trajik olay sonrası süreci ifade etmektedir²¹. 31 Temmuz 1944 tarihinde Devlet Savunma Komitesi'nin, 6279 sayılı kararıyla Ahıska Türklerinin sürülmesine karar verilmişti. Kararın ikinci maddesinde "*Gürcistan SSC sınırı bölgesinden tahliye edilen göçmenlere bütün şahsi eşyalarını (paralarını, ev eşyalarını, giyecek, ayakkabı, kapacak, mobilya vb.) ve aile başına azami 1000 kg olmak şartıyla yiyecek almalarına izin verilsin*" ifadesi yer almaktadır²². II. Dünya Savaşı yıllarında yaklaşık 40 bin erkek nüfusun tamamının aktif ordu hizmetinde bulunduğu sırada, Stalin'in merhametsiz politikalarına maruz kalan diğer etnik gruplar gibi Ahıska Türkleri rızaları alınmaksızın anavatanlarını terk etmek zorunda kalmışlardı. Sürgünün ilk 18 ayında, çoğu yaşlı ve çocuk olmak üzere 30-50 bin kişi yolda açlık ve soğuktan, kadınlardan bir kısmı ise idrar kesesi ve yollarının

²⁰ Frank Laczko-Arif Yunsoy, **Deported Peoples of The Former Soviet Union: The Case of The Meskhetians**, Technical Cooperation Centre For Europe and Central Asia IOM International Organization for Migration, 1997, s.22-23.

²¹ Sürgün operasyonunu yürüten NKVD (İçişleri Halk Komiserliği, *Narodny Komissariyat Vnutrennih Del*)'nin başı Lavrentii Beria, Stalin'e 115.000 kişinin sürüldüğünü rapor etmişti. Laczko-Yunsoy, **Deported Peoples**, s.24-26. Ancak Sürgüne gönderilen Ahıskalı Türklerin sayısı resmi belgelerde 92.374 olarak kaydedilmiştir. Rakamlar arasındaki farklılık, 1939 yılında II. Dünya Savaşı öncesi koşulların etkisiyle Gürcistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin önemli bir bölümünün "*Azerbaycanlı*" olarak tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Bkz. Laczko-Yunsoy, *age.*, s.5.

²² Mahmut Niyazi Sezgin-Kamil Ağacan, **Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, <http://www.asam.org.tr/temp/kitap62.pdf>, (ET. 28.03.2008), s. 15.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

zedelenmesi sonucu ölmüşlerdi²³. Sürgün edilen Ahıskalılar, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'da belirlenen iskân bölgelerine yerleştirildi. Ancak iskan bölgelerine uyum sağlamada büyük güçlükler yaşayan Ahıskalılar, salgın ve bulaşıcı hastalıklarla, açlık ve ilaçsızlıkla karşılaştılar. Sıkıyönetim kuralları altında yaşayan Ahıskalılar, kuralları ihlal etmeleri durumunda aileleriyle birlikte 25 yıl Sibiry'a sürgüne gönderilme tehdidi altında bulunuyorlardı²⁴.

Stalin'in Karadeniz kıyılarını, Türklerden temizleme operasyonunun bir parçası olarak Ahıska Türkleri Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürgün edilmişlerdi. Ahıska Türklerinin sürgün edilmelerinin nedeni tam olarak aydınlanmasa da Stalin'in, beşinci kolun Sovyetlerin altını oyduğu yolundaki paranoyak korkularının etkili olduğu açıktır. Stalin sınırdaki Türk azınlığın, ileride Türkiye'ye yapacağı baskıyı azaltacağına inanıyordu. Nitekim bu dönemde Sovyet uzak doğusuna yerleşen Koreliler, Japonlarla potansiyel işbirliği ihtimallerinden dolayı Orta Asya'ya sürülmüştü. Ancak Ahıskalıların sürgünü, onlarla aynı kaderi paylaşan, Kırım tatarları, Volga Almanları ve öteki toplulukların yaptığı gibi Almanlarla gerçek ya da bir potansiyel işbirliğine değil daha çok stratejik nedenlere dayanıyordu. Türkiye'nin kuzey sınırında yerleşik Türk unsurlarının, olduğu alanı temizlemeyi amaçlayan sürgün, dış dünya tarafından SSCB Yüksek Sovyet emirlerinin 24 yıl sonra 30 Mayıs 1968'de yayınlanmasından sonra öğrenildi²⁵.

Ahıska Türklerinden önce Volga Almanları, Kırım Tatarları, Çeçenler, İnguşlar, Balkarlar, Karaçaylar ve Kumuklar da vatanlarından sürülmüşlerdi. Fakat Ahıskalıların sürülmesi diğerlerinden oldukça farklıdır. Diğer halklar "*Almanlarla işbirliğiyle*" suçlanarak sürüldükleri halde Ahıskalılar için böyle bir suçlama bulunmamaktadır²⁶. Ahıska Türkleri özel iskan rejiminin kalktığı 1956 yılından beri anayurtlarına dönmeye çalışmaktadırlar. 1956 yılında sürgün edilen halkların beraat etmesi ve yurtlarına geri dönmelerine izin verilmesi sonrasında Ahıska Türkleri de Moskova'da haklarını aramaya başlamışlardır. Birçok kez parti ve hükümet temsilcileri ile görüşmelerine ve dilekçe vermelerine rağmen etkili olamamışlardır²⁷. 1979 yılında Gürcistan Komünist Partisi Merkezi Komitesi yılda 150 aile olmak üzere Ahıskalıların geri dönüşü ile ilgili

²³ Sürgün operasyonunu yürüten NKVD (İçişleri Halk Komiserliği, *Narodnyy Komissariyat Vnutrennih Del*)'nin başı Lavrentii Beria, Stalin'e 115.000 kişinin sürüldüğünü rapor etmişti. Laczko-Yunsoy, age., s.24-26.

²⁴ Seyfettin Buntürk, **20. Yüzyılda Ahıska Türkleri**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2004, s. 148.

²⁵ Laczko-Yunsoy, age., s.26-29.

²⁶ Sezgin-Ağacan, age, s. 10.

²⁷ Sezgin-Ağacan, age.,s. 27

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

düzenleme yapmış, 1981 ve 1988 yılları arasında 1300 kişinin Gürcistan'a dönüşüne gerçekleşmişti. Gürcistan Hükümeti, Zviad Gamsakhurdia döneminde Ahıska Türklerine "Gürcü kimliği ile ikamet etmek" ya da "Mesheti Vilayeti dışında bir yere yerleşmek" seçeneklerini önerilmişti. Fakat Ahıskalıların yarısı Gamsakhurdiya tarafından başlatılan etnik şiddet eylemleri yüzünden ülke dışına kaçmak zorunda bırakılmıştı²⁸.

1989 yılında Gorbaçov SSCB topraklarında Perestroyka-Yeniden Yapılanma politikası izlemeye başlamıştır. Bu dönemde Gürcistan ve Özbekistan'da SSCB'den ayrılma isteklerinin artması ve Gürcülerin Moskova'ya cephe alması sonucu, Sovyet yetkilileri Ahıska Türkleri Meselesi'ni Gürcistan'a baskı unsuru olarak kullanmaya başladılar. Gürcistan'ı zor durumda bırakmak için Ahıska Türkleri, Abhaz ve Güney Osetyalıları kullanmaya, Özbekistan'da artan Rus düşmanlığını, kardeş Ahıska Türkleri üzerine kanalize etmeye başladılar. Etnik çatışmaları gerekçe göstererek, Gorbaçov yönetimini sert tedbirler almaya, ordu ve KGB'ye bu yönde eskisi gibi kuvvetler vermeye hazırlamak amacıyla Özbek gençlerinin eline otomatik silahlar vererek, saldırılarını planlı bir şekilde sağladılar. İşte bu ortamda patlak veren 1989 Fergana olayları sonucunda; Moskova'nın da desteği ile 1990 yılı Şubatı'na dek Ahıska Türklerin tamamına yakını Özbekistan'ı terk etmek mecburiyetinde bırakılmıştır²⁹.

1989'da Özbekistan'ın Fergane Vadisi'nde yaşanan olaylar nedeniyle Azerbaycan'a ve Rusya'nın çeşitli bölgelerine sürgün edilen ve Kafkasya'nın kuzeyinde Rusya'nın Krasnodar bölgesine yerleşen 20 bin Ahıskalı üçüncü kez sürgünle karşı karşıya kalmışlardı. Göçmen statüsünde olmaları dolayısıyla 1989-1990'lı yıllarda aldıkları evlerinin tapularını alamamışlardı. Krasnodar Bölge Parlamentosu'nun 27 Mart 2002 tarihli kararı uyarınca 1 Nisandan itibaren üç ay içerisinde bölgeyi terk etmeleri istenmesiyle Ahıskalıları yeni bir göçe zorlanmışlardı³⁰. 2003-2004 yıllarında Rusya'nın Krasnodar vilayetinde yerlerinden edilmeleri ile Ahıskalıları üçüncü bir sürgün yaşamışlardı.³¹

²⁸ Sezgin-Ağacan, age., s. 15

²⁹ Mustafa Ertürk, "Fergana Olayları ve Sonrası", 23 Mayıs 2002, <http://www.ulkum.com/arsiv/bet/15/fergana.htm>, 20.11.2008.

³⁰ Emin Öztop "Ahıska Türkleri 3. Sürgünle Karşı Karşıya", <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/06/06/doguanadolu/butun.htm>, 20.11.2008.

³¹ Cavid Veliev, "Ahıskalıların Vatana Dönme Şansı", <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=990>, 29.03.08.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/7 Fall 2008

III. Ahıskalıların Vatanlarına Dönüş Sorunu ve Gürcistan'ın Tutumu

SSCB'nin dağılma sürecine girmesinin ardından, 28 Nisan 1991'de, Gürcistan Parlamentosu Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etti. 1991 yılı Mayıs ayında cumhurbaşkanı seçilen Zviad Gamsahurdia'nın iç çatışmalar nedeni ile ülkeyi terk etmesi sonrası Ekim 1992'de Eduard Şevardnadze Devlet ve Parlamento Başkanı seçildi. Şevardnadze, Gürcistan'daki sosyal ekonomik durumun Ahıskalıların vatanlarına dönmeleri için yeterli olmadığını ifade etse de Aralık 1996'dan 2000 yılına kadar yaklaşık 5000 Ahıskalının aşamalı olarak Gürcistan'a yerleşmesini öngören bir devlet programı kanunlaşmıştı³². SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Gürcistan, 1999 yılı nisanında Avrupa Konseyi'ne üyelik başvurusu yaptı. Avrupa Konseyi, Gürcistan'ın "Avrupa Konseyi"ne kabulünden itibaren iki yıl içinde Sovyet rejimi tarafından sınır dışı edilen Ahıskalı nüfusun, Gürcü uyruğuna girme hakkı dahil olmak üzere, vatanlarına iadeleri ve entegrasyonlarına izin veren yasal çerçeveyi kabul etmesini; yasanın kabulünden önce bu yasal çerçeve hakkında Avrupa Konseyi'ne danışmasını; Avrupa Konseyi'ne girişinden itibaren üç yıl içinde vatana iade ve entegrasyon sürecini başlatmasını ve Ahıskalı nüfusun vatana iade sürecini Konseye kabulünden itibaren 12 yıl içinde tamamlamasını şart koştu³³.

Gürcistan 29 Nisan 1999'da, Avrupa Konseyine üye olmasına rağmen özellikle 2003-2004 yılları arasında yaşanan Gül Devrimi ile, ekonomik sorunlar yaşadığını gerekçe göstererek adımları geciktirmiştir. 2003 yılında yapılan seçimlerin ardından meydana gelen Gül Devrimi ile birlikte Mihail Saakaşvili seçimle devlet başkanlığı görevini üstlendi. Gürcistan, 2003-2004 yılları arasında yaşanan Gül Devrimi dolayısıyla Ahıskalıların vatanlarına dönmeleri konusunda Avrupa Konseyine verdiği taahhütleri ekonomik sorunlar yaşadığını ileri sürerek geciktirmiştir. Avrupa Konseyi Parlamentosu, 2004 yılında hazırladığı "*Rusya Federasyonu ve bazı Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan Yerinden Edilen, Süriilen ve Göçmen Durumuna Düşen İnsanların Sorunları*" başlıklı genel raporda, Ahıska Türklerine de yer vermiştir. Bu rapor üzerine Gürcistan, nüfusu 368.000'i bulan Ahıska Türklerinin dönüşünü ve topluma entegrasyonunu sağlamak üzere bir komisyon kurmuştur. Yine Avrupa Konseyi Parlamentosu, 2005 yılında aldığı 1415 ile 1428 sayılı ve 2006 yılında aldığı 1477 sayılı kararla Gürcistan'a açıkça çağrıda bulunarak, 2011 yılına kadar Ahıska Türklerinin geri

³² Sezgin- Ağacan, age., s. 15.

³³ Veliev, agm., <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=990>, 29.03.08.

dönüşünün sağlanmasını istemiştir³⁴. Gürcistan Parlamentosu, “*Eski Sovyetler Birliği Tarafından 20. Yüzyılın 40’lı Yıllarında Gürcistan’dan Zorla Göçe Tabi Tutulan Şahısların Geri Dönüşü Hakkında Gürcistan Cumhuriyeti’nin 5261-PC Sayılı Kanunu*” kabul ederek Ahıskalıların vatanlarına dönüş sorununun çözümünde önemli bir adım attı. 11 Temmuz 2007 tarihinde onaylanan yasada, Ahıskalıların Gürcistan’da hangi haklara ve hukuka sahip olacakları; sürgün halkın askerlik, çalışma, sağlık ve sosyal güvenlik, emlak, sivil toplum örgütlenmesi ve eğitim meseleleriyle ilgili bir düzenlemeye yer verilmemişti³⁵.

Gürcistan’ın Diasporadan sorumlu Devlet Bakanı İlon Gagoşidze, 10–18 Nisan 2008 tarihleri arasında Türkiye’yi ziyareti sırasında, Gürcistan Parlamentosunun kabul ettiği yasa çerçevesinde Stalin döneminde sürülmüş ve vatanına dönmek isteyen Ahıskalıların, büyükelçiliklere başvurarak, işlemlerini tamamladıktan sonra ülkeye geri dönebileceklerini ifade etmiştir. Dış Türklerden sorumlu Devlet Bakanı Sait Yazıcıoğlu ile görüşen Gürcistan Devlet Bakanı İlon Gagoşidze, Türkiye’nin yurtdışındaki Türklerle ilişkileri açısından önemli çalışmaları bulunduğunu, bu konuda Gürcistan’ın Türkiye’nin deneyimlerinden yararlanmak istediğini belirtmiştir³⁶.

Sonuç

Kafkasya, Orta Asya’dan Avrupa yönüne, Karadeniz’den Boğazlar yoluyla Akdeniz’e giden açılması dolayısıyla çok stratejik bir konuma sahiptir. Orta Asya ve Kafkasya’nın enerji kaynaklarını Batı’ya taşıyan birçok boru hattı, sorunların bir türlü çözülemediği bölgeden geçmektedir. Bölge dışı güçler, enerji nakil hatlarının yapımını geciktirmek veya tamamen engellemek amacıyla bölgede etnik çatışma ve istikrarsızlıklara destek olmaktadır. Bununla birlikte jeostratejik ve jeoekonomik açıdan Gürcistan, Türkiye’nin Kafkaslar ve Orta Asya’ya açılan kapısı konumundadır. İki ülke özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Şahdeniz-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu projeleri üzerinde sıkı işbirliği halindedir. Türkiye, Ahıska Türklerinin Gürcistan’a dönüş sürecinde gerekli yardımlarda bulunacağını ve özellikle pilot kalkınma projelerine destek vereceğini ifade etmiştir. Ahıska Türklerinin Gürcistan’a dönüşü, Türkiye ve Gürcistan arasındaki ilişkileri daha da güçlendirecektir.

³⁴ Hasan Kanbolat, “*Ahıska Türklerinin Gürcistan’a Geri Dönüş Sorunu Çözülüyor mu?*” **Stratejik Analiz**, Ağustos 2007, s. 21; <http://www.asam.org.tr/temp/temp447.pdf>, 20.11.2008.

³⁵ Yunus Zeyrek, “*Gürcistan’ın Sürgündeki Ahıska Türkleriyle İlgili Çıkardığı Kanun Üzerine Düşünceler*”, 11. Türk Dünyası Kurultayı / 17-19 Kasım 2007-Bakü, <http://www.ahıska.org.tr/>.

³⁶ <http://www.chveneburi.net>, 20.11.2008.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

KAYNAKÇA

- AKTAŞ Hayati - BUNTÜRK Seyfettin, “*Güney Kafkasya’da Güç Mücadelesi ve Ahıska Türkleri’nin ABD’ye Göçü*”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Mart-Nisan 2007, Sayı:167, s.138-139.
- AVŞAR Zakir - TUNÇALP Zafer S., **Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. (t.y.).
- BARATASHVILI Marat, **Legal State of Meskh Repatriates In Georgia**, United States Informational Agency (USIA), Tbilisi 1998.
- BAYRAMOV Gadir, “*Petrol Faaliyetlerinin Beşiği: Azerbaycan*”, **İnsan ve Mekân, Prof Dr. Erol Tümertekin’e 80. Yıl Armağanı**, Editörler: Nazmiye Özgüç, Ayşe Nur Timor. Çantay Yayınları, İstanbul 2006.
- BUNTÜRK Seyfettin **20. Yüzyılda Ahıska Türkleri**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2004.
- DOKUZLAR Bircan, **Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğalgaz (Orta Asya’dan Avrupa’ya)**, İstanbul 2006.
- ERTÜRK Mustafa, “*Fergana Olayları ve Sonrası*”, 23 Mayıs 2002, <http://www.ulkum.com/arsiv/bet/15/fergana.htm>. 20.11.2008.
- ESLEN Nejat, “*Küresel Üstünlük Kurmak İçin Yeni Konsept:Akıllı Güç*”, **Radikal**, 18 Aralık 2007, s.11.
- GRIGORANTZ Alexandre, **Kafkasya Halkları (Tarihi ve Etnografik Bir Sentez) (Çerkezler, Abhazlar, Svanlar, Osetler, Çeçenler, İnguşlar, Gürcüler, Dağıstanlılar)**, Çev.: Doğan Yurdakul, Yeni Binyıl Yay., İstanbul (T.Y.). <http://www.chveneburi.net>. 20.11.2008. <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Print&MakaleNo=2586&Yer=Makaleler>. 11.11.2008.
- KANBOLAT Hasan, “*Ahıska Türklerinin Gürcistan’a Geri Dönüş Sorunu Çözülüyor mu?*” **Stratejik Analiz**, Ağustos 2007, s. 21; <http://www.asam.org.tr/temp/temp447.pdf>. 20.11.2008.
- LACZKO Frank - YUNSOY Arif, **Deported Peoples of The Former Soviet Union: The Case of The Meskhetians**, Technical Cooperation Centre For Europe and Central Asia IOM International Organization for Migration, 1997.
- MACKINDER Halford J., “*The Geographical Pivot of History*”, **The Geographical Journal**, V.:23, No:4, (April 1904), s. 434-436.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*

-
- ÖZTOP Emin, "Ahıska Türkleri 3. Sürgünle Karşı Karşıya", <http://arsiv.zaman.com.tr/2002/06/06/doguanadolu/butun.htm>, 20.11.2008.
- SEZGİN Mahmut Niyazi-AĞACAN Kamil, **Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu**, ASAM Yayınları, Ankara 2003, <http://www.asam.org.tr/temp/kitap62.pdf>, 28.03.2008.
- TOPUR Tuncer, **Dipsiz Kuyu -Orta Doğu ve Türkiye**, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2004.
- Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi**, Kutu no:96, Belge no: 37.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, Devre I, İçtima 2, Cilt XI, Ankara 1958.
- VELİEV Cavid, "Ahıskalıların Vatana Dönme Şansı", <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=990>, 29.03.2008.
- ZEYREK Yunus, "Gürcistan'ın Sürgündeki Ahıska Türkleriyle İlgili Çıkardığı Kanun Üzerine Düşünceler", 11. Türk Dünyası Kurultayı / 17-19 Kasım 2007-Bakü, <http://www.ahıska.org.tr/>, 20.11.2008.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/7 Fall 2008*